

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1616

27. De operibus, à quibus est diebus festis supersedendum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14007

conduci possent, vix com mode reperirent; an secus. Item aut laborare coguntur post rem diuinam die festo auditam, aut ea non audita.

Insuper aut iusto metu dominis obedire coguntur, aut secus. Si famuli iusto metu compellantur: aut graue aliquod damnum sustinere cogantur, si à suis dominis expulsi & eiecti fuerint: tuta conscientia parent & inferunt, saltem si Missæ sacrificio interfuerint, tunc enim non ipsi, sed domini culpantur. Si autem nihil damni, quod sit alicuius momenti, patiantur, debent potius diem festum seruare, quam dominorum iussa facere. Est enim potius Ecclesiæ, quam homini parendum. Sic Rosella *Feria num. 23. & 24. Silu. Dominica, quæstione quinta, vers. 2.* Nauar. in *Manua. capit. 13. numero 7.* Caietan. in *summa verb. Esferum violatio. Sotus 4. Dist. 13. quæst. 2. art. 1. ad finem, in alio casu simili.*

Duodecimo quaeritur, vndenam, quod attinet ad feruiliu operum vacationem dies festi incipiant, & quando terminentur secundum Canones & Iura? Respondeo, iure communi, quod habetur in *c. 1. de Ferijs*, dies Dominicos incipere à vespere, & vespere dici proxime sequentis terminari: id est, ab occasu solis vsque ad alterum occasum. Et in *cap. Quoniam de Ferijs* dicitur: *Licet scriptum sit: A vespera, in vesperam celebrabitis sabbata vestra: festorum tamen principium, & finis iuxta eorum qualitatem, & diuersarum regionum consuetudinem debet attendi, & sicut magnitudo dierum exigit prius incipere, & tardius terminari, &c.* Panormitanus, & alij quidam Canonici iuris interpretes *cap. Quoniam de Ferijs*, docent, iuris esse diuini, vt dies festi incipiant à vespere vnius diei, & in sequentis diei vespere terminentur, quod demonstrant ex eo quod habetur. *Leuit. 23. supra citato: A vespera in vesperam celebrabitis sabbata vestra, & ex eo quod ius commune in cap. Omnes dies, & cap. Quoniam de ferijs* statuit, ita esse dies festos colendos: quia id lex diuina sancit. Vnde colligit Panormitanus vna cum alijs quibusdam Iuris Doctoribus, Ius diuinum, iure humano aut consuetudine explicari, declarari, laxari, restringi, & mutari posse; hoc est, ex parte tolli, & abrogari: quia cum dies festi iure diuino à vespere in vesperam agi colique debeant, nihilominus tamen in *cap. Quoniam de Ferijs* dicitur, Festorum principium & finem præ diuersarum regionum consuetudine attendi oportere. Mihi tamen hæc opinio minime probatur. Nam Canonici Iuris interpretes ample non stricte & proprie ius diuinum accipiunt. Id nimirum ius diuinum appellant, tum quod olim Iudæis Moses veteri lege imperauit: tum id quod noua lege Christus instituit. At Theologi, quod ad Cæremonias veteris legis spectat, Ius diuinum appellant verus & antiquum, quod olim iussu Dei seruari debebat, nunc non item, quia est Christi morte sublatum: nisi illud denuo Ecclesiæ præcipiat: & tunc non seruatur, quia lex antiqua iusserit, sed quia Ecclesiæ custodiendum sua auctoritate decreuerit.

Ius vero diuinum quod nunc obligat Christianos, vocant, quod præcepit Christus Dominus, aut quod ius naturale, & Deus ipse præscribit & imperant. Quo fit, vt tum dies festi, tum Dominici in Ecclesiæ seruentur, à vespere vsque ad vesperam, iure tantum Ecclesiastico, non Diuino. Et ideo consuetudine moribus vrentium recepta, dierum festorum initium, ac finis variari ac mutari queunt. Nec verum est, quod aliqui docuerunt aliorum dierum festorum initium & finem consuetudine existere à media nocte vsque ad mediam noctem proxime sequentem, dies tamen Dominicos & festos solemniores existere à vespere vsque ad vesperam, hoc est, ab occasu solis vsque ad alterum occasum: nec posse contrarium consuetudine induci: putant enim illi, iuris esse diuini, vt à vespere inchoentur, & in vespera finiatur: quod nos diffremur. Sed id dicimus esse Canonici iuris: vnde fere vbique vsu receptum est, vt dies festi seruentur à media nocte vsque ad mediam noctem proxime sequen-

tem. Nauar. in *Manuali p. 13. num. 5. versic. ex quo inferitur, & num. 8.*

Decimotertio quaeritur, An iuris diuini sit, vt dies festi solemniores, cæteris, quales sunt Dominici, & alij dies festi Domino facti, colantur viginti quatuor horarum spatio, vnde cumque inchoentur, & vbicumque claudantur & desinant. Angelus in *verb. Dies: in principio*, Siluester *verb. Dominica quæstione secunda*. Supplementum in *verb. Dominica*, aiunt, iuris esse diuini, vt vnde cumque dies festus incipiat: & vbicumque finiatur, duret saltem viginti quatuor horarum spatio. Cæterum id quidem nos fatemur Deum veteri lege iussisse. Sed illius legis cæremonia fuit, & prouide Christi morte abrogata: quare vt ait Tabien. in *verb. Dies num. 3.* Rosel. *Feria num. 4.* in Ecclesiæ iuris est tantum Canonici, vt dies festi viginti quatuor horarum spatio obseruentur, ac propterea consuetudine huiusmodi tempus minui, & augeri potest. Et ita paulo ante dixi, posse Ecclesiæ statuere, vt dies festus agatur à summo mane vsque ad meridiem tantum. Sunt igitur gentium, eraiatum & populorum consuetudines obseruandæ: sicut pro varietate regionum, & celebritate dierum festorum, à vespere in vesperam, aut à media nocte vsque ad mediam noctem coli & obiciuari solent.

CAP. XXVII.

De operibus, quibus est diebus festis super-sedendum.

ANotandum est, olim apud Romanos, etiam Ethnicos, mensis cuiusque dies, aut fuisse festos, aut profestos: vt tradit Macrobius *lib. 1. Satur. cap. 16.* & testatur Plutarchus in *Vitis, in vita Numa Pompilii*. Festi dies erant Deo dicati, profesti hominibus ad rem priuatam ac publicam administrandam concessi. In festis victimæ mactabantur sacrificia offerbantur, rebusque diuinis opera dabatur, fiebant epulæ, & ludi ac spectacula populo dabantur, & ferie agebantur. Epulæ ex pecudum & fenum proventibus fiebant: quo factum est, vt ferie dicti sint ipsi dies festi. Porro Ferie dicebantur, vel à feriendis victimis, vel ab epulis ferendis. Et enim die festo forensium negotiorum, iurgiorum, & litium vacatio, in liberis hominibus erat: in seruis vero, immunitas operum & laborum: neque enim, vt diebus profestis ea à seruis domini exigebant. Vnde Cicero *lib. 1. de Diuin. & lib. 2. de legib. iuxta leges 12. Tabularum*, ait, *Ferijs iurgium amouentur*. Et ideo voce præcens denunciabant, ne quid tale ferijs ageretur, & præcepti negligens multabatur, & ferias pollui dicebant, si quis diebus festis tale aliquid egisset. Scæuola Pontifex Maximus, eodem teste Macrobiolo citato, diem festum non putabat violari ac pollui, si quis vel opus ad Deum pertinens, factorumve causa fecisset, & aliquid ad vrgentem vitæ necessitatem respiciens facitasset: & conuictus quid diebus festis ageretur, respondit: *Quod prætermisissimum, noceret*: vt si bos in specum decidisset, eumque patet familias adhibitis operis liberasset, non est visus ferias polluisse: nec ille qui trabem re-cti fractam fulciendo, ab imminente ruina vindicauit. Et hæc quidem scriptores Ethnici tradiderunt.

Primo quaeritur, Quot sunt genera Feriarum? Respondeo cum Glossa in *cap. Conquestus in verb. Quibus vtrique, de Ferijs*, tria esse. Aliæ sunt iure ciuili constitutæ, quæ à Macrobio, quem supra diximus, loco, vocantur Imperatiuæ, & extraordinariæ, & ideo ab Vlpiano in *L. Sed et si, §. si ferie. ff. ex quibus causis maiores*, dicuntur extra ordinem indictæ. Indicebantur autem, vt constat ex *L. omnes dies C. de Ferijs*, ab Imperatoribus ijs diebus, quibus vel lucis, & huius vitæ ortus, vel auspicia Imperij habuerant: Item in natalitijs diebus maximarum vrbium

Romæ & Constantinopolis: ob res quoque feliciter gestas, utpote ob solemnem Augustæ deducitionem: ob filiorum natalem: ob victoriam insignem de vicis obtentam. Has ferias Iuris interpretes appellat repentinas, eo quod sint incertæ, & subito indicantur. Aliæ ferie dicuntur rusticæ & publicæ, eo quod ob rem rusticam, & utilitatem publicam conceduntur, nimirum pro messibus colligendis, & vindemijs faciendis, de quibus in *Conquestibus de ferijs. c. l. i. ff. de ferijs*. Aliæ, solemnes, quæ ad honorem Dei, & sanctorum hominum cultum & venerationem indicuntur, & de his ferijs in præsentī loco sermone habemus.

Secundo quaeritur, Quænam opera die festo iure fiant? In hoc conveniunt omnes, cessandum esse ab operibus, ac laboribus, quæ servilia dicuntur: à forensibus item causis atque negocijs: non tamen ab ijs operibus, quæ sunt propria hominum liberorum. Sed dubiæ est & incertæ quaestio, quæ sint opera propria liberorum, & quæ propria servorum, & quæ communia? Neque enim vere dici potest, omnia quæ ad corpus spectant, esse propria servorum: quæ ad animum, esse propria liberorum: quæ ad utrumque vero pertinent, esse communia. Multa enim corporis ministerio fiunt, quæ tamen non servorum sunt, sed liberorum: frequenter enim & ordinariæ, ut dicitur quæ corpori inferuntur, & quæ ad artes mechanicas pertinent, servorum propria censentur: Sed quamvis talia sint, die festo iure fieri queunt, quando cumque ob vigentem aliquam utilitatem animi, vel corporis nostri, vel alieni fiunt. Et hoc est quod non imprudenter ille Sæuola consultus, quid in ferijs facere nobis liceat, respondit, ut refert Macrobius lib. 1. *Saturnal. c. 16. in Ferijs agere nobis licet, quod si intermitteretur, nobis vel alijs noceret*. Quo fit, ut in die festo agere, sine facere nobis sit, quæ victus quotidiani causa necessario fiunt. Nec enim damnantur macellarij, cauponæ, stabularij, qui cauponam, vel stabulum exercent; qui itidem panem, olera, fruges, legumina, fructus arborum, vinum, oleum, sal, & similia in foro vendunt. Qui item pastillos, & alios id generis cibos coquunt, & preparant. Insuper tuendæ, & conservandæ valetudinis causa, medici, chirurgi, phararmacopole, & aromatarij necessarij, culpa liberi sunt. Similiter gratia publicæ utilitatis, à culpa eximuntur cursores, muliones, agalones, nautæ, milites, etiam si machinas & tormenta bellica parent, ac similiter remiges: Præterea qui fornacem accendunt, vitrum constant, decoquunt lateres, calcem, tegulas: qui aggeribus, fossa, & vallo arces, vrbes, oppidave muniunt, & alia similia faciunt, quando in aliud tempus differri nequeunt sine gravi damno & iactura. Pari ratione iustam merentur peccati excusationem pistores, quando tantus est dierum festorum concursus, ut pridie feriarum panis confici, & coqui commode nequeat: secus vero minime. Molendina quoque die festo permittuntur, publicæ utilitatis causa: item, qui segetes habent in agro, ne lædantur, tuta conscientia, parant, colligunt, & in horrea deferunt. Ob impendentem quoque ruinam domus, ob incendium, inundationem aquarum, naufragium, incurSIONem hostium, laborare conceditur: Tuta item conscientia pontes conficiuntur, viæ muniuntur, putei, portus, & fontes instaurantur causa publicæ utilitatis, cum in aliud tempus hæc nequeunt prorogari. Hæc omnia habentur ex S. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3. Cajet. *ibidem*, & in *sum. verb. Violatio festorum*, Antonij. *part. 2. tit. 9. cap. 7. §. 5. Silu. verb. Dominica. q. 5. Angel. verb. feria. n. 9. & seqq.* Navar. in *Manua. c. 13. n. 6. 7. 9. & 12.*

Tertio quaeritur, An in diebus festis liceat literis studere? Antonij Butrij, ac quorundam aliorum fuit opinio in *cap. Omnes dies de ferijs*, nec ius nobis esse, præsertim quæstus & lucri causa: nec item fas esse Doctori, vel Magistro artem aliquam merce & stipendio docere. Sed veritas est, quod tradidit Panorm. in *eodem cap. citato*; cu-

ius sententia est communi consensu comprobata, licere nobis hæc duo facere: quoniam simpliciter, & per se non sunt opera proprie servorum. Nam litterarum studium & Magistri doctrina per se ad animum illustandum, perficiendum, & ornandum referuntur, & proinde quamvis quæstus & lucri causa fiant, minime redduntur servilia: alioqui enim nec liceret consilium mercede dare, nec stipendio conciones ad populum habere, nec Theologiam, aut Ius Canonicum profiteri. Idem docent Caietanus 2. 2. q. 122. art. 4. & in *sum. verb. Festorum violatio*, Sotus lib. 2. de *Iusti quest. 4. art. 4.* Navar. in *Manuali cap. 13. num. 12.* quamvis cum Butrio sentire videantur Sylvester *verb. Dominica. q. 5. versic. Quinta. Angel. feria. num. 29. & 30. Rosel. feria. num. 9. & 10.* Sed reuera idem docent quod Abbas.

Quarto quaeritur, An die festo, vel Dominico liceat scribere præsertim lucri, seu mercedis, & stipendij causa? Duæ sunt opiniones; Prima affirmat, scribendi opus esse servile, quando cumque sit quæstus & lucri causa, secus, autem, quando tantum sciendi, aut memorie tuendæ & conservandæ gratia: quæ videtur esse Summistarum communis opinio. Sot. lib. 2. q. 4. art. 4. Richard. 3. dist. 37. art. 2. q. 4. Sum. Confess. lib. 1. tit. 12. q. 9. Angel. feria. num. 9. & 31. Rosel. feria. num. 12. Silu. Dominica. q. 5. versic. Quinta. Pinnell. feria, Tabien. feria. num. 39. & 40. Asten. in *sum. lib. 1. tit. 22. art. 4. & tit. 23. ar. 3. q. 5.* Horum opinio intelligitur in hunc modum: Cum quis locat operas suas ad scribendum, siue cum quis mercede conductus scribit, opus servile facit: non tamen cum scribit sine mercede, quamvis inde lucrum speret.

Secunda opinio negat tale opus esse per se, & simpliciter servile, sed liberale: & propterea tametsi fiat ob quæstum & lucrum atque mercedem, minime fieri servile, nimirum quia opus quod est per se liberale, merces non facit servile. Ac liberorum quidem hominum huiusmodi opus esse, constat ex eo, quod sit gratia iuvandæ memorie, addiscendi, docendi, concionandi, & disputandi. Ita sentiunt Caietanus 2. 2. q. 122. art. 4. versic. *Ad sciendum dubium dicitur*, & Navar. in *Manua. c. 13. num. 14.* Sic etiam recentiores; Medina lib. 1. *Instructio. in Confessio. cap. 14. §. 8.* Ludovicus Lopez in *suo Instructorio Confessoria. c. 52.* Huic ego opinioni, ut quæ mitior & benignior esse videatur, libenter assentiret, si ratione satis firma, & efficaci probaretur. Etenim scribendi opus, ut paulo ante dixi, natura, & conditione sua servile non est, ergo etiam si fiat ob quæstum, in servile opus non transit, alioqui consilium alijs dare, aut alios docere Theologiam, Leges, aut Iura stipendij gratia, servile opus esset. Nihilominus primæ sententiæ adhærendum puto: quippe quæ tutior est, & communi Doctorum consensu recepta. Nam etiam si dum scribis, ut memoriam excolas, augeas, confirmes, conserues, aut ut amicum, vel alium quemlibet absentem moneas, doceas, horteris, salutes, aut ut ipse discas, servile opus non facias: scribere tamen quæstus & lucri causa, servile opus est: non quod opus alioqui liberale per se in servile transeat, cum sit ob lucrum, sed quod scribendi opus sit quoddam genus, cuius sint duæ species: vna operis liberalis, altera operis servilis. Scribere causa sciendi, cognoscendi, docendi, discendi, liberale est opus; causa vero quæstus, servile.

Quinto quaeritur, An transcribendi opus sit in die festo licitum? Sunt etiam duæ opiniones: prima affirmat opus esse servile, & proinde prohibitum, quando sit causa mercedis: secus vero si absque vilo stipendio fiat. Sic illi quos superiori quaestione protuli auctores. Secunda opinio negat esse per se & simpliciter servile, sed liberale opus, ac proinde licitum esse etiam mercedis gratia factum: sic Medina, & Ludovicus Lopez. *locis supra citatis*, sed hi duo auctores meo iudicio nimiam in hac parte licentiam concedunt, siue permittunt contra communem Doctorum omnium sententiam. Mibi et-

go distinctione in hac re opus esse videtur. Sunt enim qui transcribunt sine vlla mercede, sola causa addiscendi, sciendi, docendi, concionandi, & augendæ, vel conseruandæ memoriæ gratia, & hoc opus seruire non est: sunt etiam qui transcribunt ex munere & officio suo libros, & horum opus arbitror esse seruire. Sunt alij qui chartas, aut alia quælibet scripta ex exemplari describunt, quales sunt ij, qui Romæ exemplaria transcribunt, & vulgari sermone Copijstæ vocantur; quorum opus per se & simpliciter esse seruire multi putant, & mihi magis, probatur: est enim transcribendi ars & munus mechanicum, non liberale. *Nauiar. in Man. cap. 13. nume. 14. ait: Transcribere librum aut instrumentum, & transcribendo librum componere, seruire opus est, quia mechanicum & corporale: quamuis scribere non sit per se opus seruire, etiam si ob lucrum fiat.* Sic ille idem prorsus docet Caiet. 2. 2. *quæst. 122. art. versic. Ad secundum dubium dicitur.* Ratio huius est, quia qui ex exemplari describendi munus, & officium exercent, id faciunt lucrândi, & victum quærendi causâ: ij, qui transcribunt quidem, sed non ex officio; id faciunt addiscendi & cognoscendi gratia, non quæstus & lucri causâ, illud primum mercenarium & seruire: hoc secundum, est opus liberale. Profecto hæc res, dubia, & incerta videtur: non enim id opus seruire audeo omnino condemnare; sed probabilius & tutius existimo esse, quod plerique docent, seruire id opus esse.

Dices, multi Romæ, id diebus festis, & Dominicis publice efficiunt, & tamen permittuntur impune. Meo sane iudicio fortassis illud quamuis sit alioqui opus seruire, necessitas, vel personarum, vel rerum & negotiorum excusat. Sunt alij etiam, qui hanc artem minime exercent, nec funguntur hoc munere, sed rogati tantum & requisiti, conciones, lectiones; & multa alia eius generis, mercede transcribunt: iuxta quorundam sententiam, huiusmodi actio non est sua natura seruilis: neque enim ars aut munus transcribendi est, sed opus causa sciendi, cognoscendi, & docendi. Quare eorum iudicio, Scholasticis non est prohibitum hæc & cætera similia in die festo etiam mercede, & stipendio transcribere, sicut nec famulis mercatorum, aliorumve aliqua transcribere, ad tuendam conseruandamve memoriam eorum, quæ in libellis, codicibus, tabellisve dominorum continentur. Ego vero hæc opera in die festo excuso à peccato, quia fieri solent necessitate cogente vel alicuius alterius causâ.

Sexto quæritur, An liceat alicui in die festo depingere? Dux sunt in idem opiniones. quidam enim censent esse per se opus seruire, si mercede & stipendio fiat, non tamen si addiscendi sciendi, animumve reficiendi gratia. Alij vero, vt Medina, & Ludouicus Lopez *locis supra citatis*, opus esse seruire, simpliciter dissentunt, etiam si quis faciat stipendio & mercede conductus: quia depingere, nihil aliud est nisi lineas ducere vel trahere, colores affingere, & figuras inducere; quæ sunt opera hominum liberorum. Certe negari non potest; pingendi artem esse mechanicam: & propterea aut is qui depingit, eam artem exercet, non vt addiscat, aut animum reficiat, sed vt artem exerceat, & mercedem comparet, & tunc id opus seruire facit in die festo prohibitum. Aut depingit gratia animum reficiendi, aut sciendi, & tale opus seruire non est, cum id non sit artem exercere, & mercedem quærete, sed animum reficere, instituire, & informare. Quicquid sit hoc, tura conscientia faciunt ij iuvenes, qui huiusmodi artem discendi cupidi, in ea loca se abdunt in diebus festis, in quibus sanctorum hominum imagines, aut Ducum, Imperatorum, Regum, & aliorum magnorum virorum effigies pulchre depictæ cernuntur, quas intentis oculis & animis intuiti pingendo imitantur. *Ang. Feria, numer. 31. Rosel. feria, numer. 13. Siluest. Dominica quæst. 5. vers. Quinta, Tabien. Feria III. 40. Armilla Festum n. 21. qui addit, opus seruire nõ facere eos*

qui describunt, vel designant in chartis ea quæ sunt postea fabricaturi: & puella, inquit, quæ vt addiscant, faciunt reclamaturas. Idem insinuat Caiet. in *Sum. verb. Festorum violatio.*

Septimo quæritur, An piscari, aucupari, & venari, sint opera seruilia, & die festo prohibita? Dux quoque sunt opiniones. Vna docet, quando cunque horum aliquid sit quæstus, lucrique siue mercedis causa, ita vt quis iuas operas locet ad aliquid horû, esse opus seruire: secus vero, si horum aliquid tantum causa voluptatis capiendæ & animum reficiendi fiat, Imo aliqui huius opinionis auctores asserunt simpliciter, venari, aucupari, piscari esse seruilia per se, alij tamen esse seruilia, quando fiunt quæstus, lucri, & mercedis causa: conuenient omnes huiusmodi doctores, esse opera seruilia, quando sunt secundi generis. *sum. Confess. Angel. Rosel. Pisanell. Syluest. Tabien. Armilla.* Altera opinio nihil horum operum affirmat esse per se, & simpliciter seruire, etiam ob quæstum, lucrum, & mercedem. Sic docere videntur Medina & Ludouicus Lopez *locis supra citatis.* Sed etiam in hac parte legis & præcepti vinculum laxant plusquam par est. Dicendum mihi videtur, huiusmodi opera in die festo esse prohibita, quoniam reuera certa quadam alia operante ceditia, aut comitantia requirunt, quæ sunt natura sua seruilia: aucupium enim, aut venatio sæpe coniungitur cum alijs operibus laboriosis: ad piscatum vero retia parantur, tenduntur, reficiuntur, & lauantur. Item aliqui piscatu, & venatu viuunt, & piscandi ac venandi artem exercent: quæ opera negare nemo potest esse seruilia. Nec piscatus fit absque labore, ac propterea in *e. Licet, de ferijs.* causa imminētis necessitatis & vtilitatis permittitur certum piscandi genus, quod non nisi certo anni tempore soleant quidam pisces, in nostris littoribus inueniri. Verumtamen & piscari, aucupari, & venari præcise, vt sunt actus capiendi volucres, feras, pisces, nequaquam per se sunt opera seruilia, & cum fiunt causa animi reficiendi absque magno labore & opera, non sunt in die festo prohibita: & hoc est quod prima opinio auctores docere voluerunt.

Octauo quæritur, An sit simpliciter opus seruire iter facere? Quidam affirmant, & proinde putant id esse in die festo vetitum iure communi consuetudine tamen esse in hac parte iuri derogatum. Alij putant iter in die festo inchoare, & suscipere neminem iure posse, inchoatum tamen & susceptum tuta conscientia quemque continuare & perficere. Negant alij opus esse seruire ac propterea non solum consuetudine, sed etiam iure ipso licere cuique iter facere. *Caiet. 2. 2. q. 122. ar. 4. & Sotus lib. 2. de Iust. q. 4. art. 4. vsu & consuetudine Christiani populi hoc opus excusant, ac proinde videntur sentire simpliciter & per se opus esse seruire.* *Angel. feria, numer. 5. censet non esse interdictum.* Sic etiam *Rosel. feria, numer. 26. & Nauiar. in Manual. cap. 13. num. 6. versic. Diximus in oratione.* Ego vero probabilius cenfeo non esse per se opus seruire siue iter pedibus, siue equo fiat. Ex accidenti tamen potest etiam id esse in die festo prohibitum, vt si iter non sine magno labore & opera in ijs paradis, quæ sunt ad illud necessaria, confici nequeat: seruire enim opus est iumentis, curribus, aut plaustris onera imponere quæ deferant. Quicquid sit, vsu receptum est, vt in diebus festis iter fiat.

Nono quæritur, Quæ sint opera solo iure scripto in die festo interdicta? Respondeo, in *e. Omnes dies, de ferijs*, quatuor vel quinque numerari, videlicet, Mercatum, Placitum, Iudicium siue causa mortis, siue causa cuiuslibet alterius pænæ ciuilibus, Sacramentum, hoc est, Iusturandum in iudicio interpositum, nisi causa communis salutis & pacis, vel alicuius alterius magnæ vtilitatis, & vt superius dixi, etiam olim apud Ethnicos in diebus festis non solum erat in seruis vacatio operum & laborum, sed etiam in liberis hominibus iurgiorum, litium, & omnium fontensum causarum.

Decimo queritur, Quid nomine Mercatus accipiat Ius Canonicum? Respondeo non solum nundinas, quae iussu Principum fiunt, sed etiam mercatus, qui certis hebdomadae diebus publice fieri solent, ac ceteras rerum etiam priuatas emptiones, locationes, permutationes, contractus, & negociationes. At vlti tamen, & consuetudine horum multa fiunt, videlicet bona defunctorum sub hasta diebus festis à prandio publicè præconis voce venduntur: quod vsus induxit, quoniam si alijs diebus venderentur, emptores desissent, vnde & vili pretio venirent. Deinde quamuis Pontificiæ Constitutiones extent, quæ in diebus festis nundinas prohibent, ne earum causa multi rem diuinam negligant: nihilominus tamen consuetudine fieri solent, ne si in dies tantum profectos differantur, rustici desint, qui non nisi diebus festis in vrbes & oppida venire consueuerunt. Item publice pignora & redditus beneficiorum Ecclesiasticorum de more alicubi locantur & conducuntur in die festo: nam si secus fieret, nulli aut pauci conductores adessent. Quo etiam fit, vt in hac parte futores, sartores, & alij similes opifices salua conscientia, vendant rusticis calceos, aut vestes, & id genus alia, cum diebus profectis rusticis non veniant: quod si venire cogentur, suas res non sine graui iactura relinquere. Præterea, vt supra dixi, etiam more est alicubi introductum vt mirantur, siue deducantur equi, iumenta, currus siue laustræ vacuæ oneribus, in crastinũ diem ad onera deferenda, vel ad iter faciendum, & operarij etiam in crastinum ad vites putandas, ad vindemias, ad segetes merendas, vel ad quaslibet alias in die festo à prandio paulo ante solis occatum conducantur. Rogabis an lutos, vel fectores, qui calceos, vel vestes vendit, similia videlicet opificum exemplo incitatus, tuta conscientia id faciat. Respondeo, id iure facere, & omni culpa vacare: tum quia ceterorum consuetudinem sequitur: tum quia si a vendendo desisteret, damno afficeretur, cum emptores eo neglecto & præterito, alium venditorẽ adirent.

Vndecimo queritur, Quid Placiti nomine veniat in iure Canonico? Respondeo venire quamlibet litem, iurgium, & causam forensẽ, quæ in iudicio agitur. Quæres, an etiam sit iure prohibitum in die festo Aduocatum consulere, cum Procuratore de lite priuatim agere, apud Iudicem totam causam referre, vt ea probe cognita sententiam postea commodius ferat? Respondeo, licere ea omnia acitate, quia ius solum prohibet, ne in iudicio causæ forenses agantur. Quæres etiam, an sit die festo interdictum creditori à debitore suo debitum exigere? Respondeo id ei minime licere in iudicio agere, bene tamen priuatim & remotis arbitris. Rursus quoq; & consuetudo obstat, vt in die festo ius rusticis dicatur, eo quod alio tempore in iudicio commode venire, ac testes accedere, & adhibere nequeunt. Ita Nauar. in Man. c. 13. num. 13. Caiet. 2. 2. quest. 122. artic. 4. Et in sum. verbo Esforum vltimo.

Duodecimo queritur, An sententia in iudicio lata, in diebus feriatis valeat? Respondeo minime, siue ius Canonicum, siue civile consideres. Nam in cap. vlt. de ferijs Gregorius IX. ait: vsq; adeo conuenit ab huiusmodi abstinere, vt consentientibus etiam partibus, nec processus habitus tenent, nec sententia quam contingit in huiusmodi diebus promulgari. Et L. vlt. in die. C. de ferijs, Theodosius constituit, vt si in diebus festis aliquid in iudicio actũ fuerit, omnib. mod. irritetur. Cæterum vt Glossa, & Abbas annotarunt in cap. Conquestus de ferijs, excipiuntur quædam, in quibus hoc locum non habet. Nimirum, si res est petitura tempore, hoc est, si dilatio actionem sit peremptura. L. 1. §. Sed excipiuntur. Et solet. ff. de ferijs. Et significauerunt de iud. vtpote act. facti, iniuriæ, damni. Item pro pace & concordia iure permittuntur, quæ in iudicio aguntur. L. vltim. C. de ferijs; quæ sunt pacta, transactiones: cum etiam subest necessitas cap. vltim. de ferijs. Item si res exigit celeritatem, vt colligitur ex l. 1. ff. de damno infectio. Si pietas itidem suadeat. cap. vltim. de ferijs, vtpote causa de-

bilium & miserabilium personarum, vt ait Glossa. Denique licet in diebus feriatis adoptare, emancipare, manumittere, & ea facere, in quibus causæ cognitio non requiritur. Eadem ff. de ferijs. Sed animaduertendum est ea opera seruilia vel iudicialia, quæ leges permittunt. ff. C. de ferijs. in diebus festis, & sacris, eatenus fieri posse, quatenus Canonæ ea quoque permittunt. Ex cap. Conquestus de ferijs constat, vsque adeo conuenire ab huiusmodi abstinere: vt nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat, in solemnibus ferijs prætermitti debeant. Glossa in verbo pietas, proponit versus, in quibus continentur quæ permittuntur, nimirum.

*Hæc faciunt causas festis tractare diebus:
Pax, Stelus admissum: Manumissio: Res petitura:
Terminus expirans: Mora testis abesse volentis:
Cumque potestatis patria ius filius exiit.*

Decimo tertio queritur, An Actus, in quo solum est voluntaria iurisdicctio, valeat etiam in diebus feriatis? Anton. Butrius in cap. Conquestus de ferijs censet non valere. Sed verius est quod docuit Panormitan. in eod. cap. valere quidem, quamuis iudex efficiendo peccet: nec enim in iure expressum est, irritos esse huiusmodi actus: quamuis Lex dicat: omnis vox iudicis silere debet tempore feriarum in honorem Dei. Idem sentiunt Speculator, sit. de ferijs. §. sequitur, num. 5. Hostien. Io. Andreas cap. vltim. de ferijs, Federicus cons. 11. 12. 13. Et proinde fas est excommunicare, & absolueri, vbi causæ cognitio necessaria non est, vt ijdem Auctores testantur.

Decimo quarto queritur, An testes recipi queant in diebus feriatis? Respondeo, non posse, quia priusquam recipiantur, & testimonium dicant, iurandum interponi oportet: quod tamen in diebus festis præstare, & adhibere ca. i. de ferijs non licet.

Sed quæstio est, an testes testimonium dicere queant, & testimonium valeat? Respondeo cum Speculatore, Ioanne Andrea, quos refert, & sequitur Panormitan. cap. 1. de ferijs in hunc modum: Primum testes recipiuntur, & iurant: inde examinantur, & ad interrogata respondent, & testimonium dicunt. Licet igitur in die non feriata testes recipere iuratos, & die feriata statim sequenti, si minus perfici examen non potuit, vel multitudine testium, vel articulorum possint testes testimonium dicere: nam testimonium retrahitur ad diem non feriatum, in qua delatum est iurandum.

Decimo quinto queritur, An citatio in die feriata ad diem non feriatum valeat? Hanc quæstionem late tractat Panorm. in c. Conquestus de ferijs numer. 19. Et seq. vbi refert sententias Cyni, Speculatoris, Ioan. And. Burr. Calderini, Bartoli. Concors est sententia, in citatione tres actus esse: præceptum de citando, executionem præcepti, qui est actus citationis, & processum vt vocant, qui vt citationis sit. Primum & secundum Cynus teste Abbate, ait posse fieri, & valere in die feriata, non tamen tertium. At Speculator, Ioan. And. Butrius, Bartol. Calderini, quos citat & sequitur Panorm. loco prædicto, nullum ex his tribus actibus valere affirmant, ea ratione, quod iure prohibetur citatio non solum ratione effectus, sed etiam ratione sui principij & originis. L. vltim. C. de ferijs dicitur: Taceat apparatus præconis, horrida vox silens.

Decimo sexto queritur, An citatio facta in die non feriata, ad diem feriatam valeat? Innocentius distinguit in c. vlt. de ferijs: Aut citatio concipitur his verbis, vt citatus sistat se in iudicio die Dominico, & non valet: Aut concipitur hoc modo, vt sistat se intra septem dies, aut ad diem septimum: & tunc si non venit ad iudicium die feriata, debet venire in die proxime sequenti, quia sunt duo præcepta, vnum vt in iudicium veniat, alterum, vt ad certum diem constitutum se sistat in iudicio: & quia venire nequit in die feriata, debet alterum præceptum seruare, vt

veniat in die proxime sequenti. Imo tandem concludit Innocentius: siue citato primo modo fiat, siue secundo, debet citatus venire in die sequenti, quoniam ibi duo præcepta continentur, & cum vnum impleri nequeat, oportet alterum præfari. Sed Cynus, Ioan. And. Calderin^{us}, Speculator Cardinalis quos refert & sequitur Abbas, citatum in diem feriatam esse ad debere in Iudicio venire, quia citatio facta est ad tempus, in quo incipere iure non potest: & proinde opus esse, vt noua fiat citatio, cum prima facta fuerit contra leges & iura, & fuerit ipso iure irrita.

Decimo septimo quaeritur, Num in feriis obseruandis considerari debeat locus iudicis, an Actoris? Communis est Canonici iuris interpretum sententia, teste Panormi. in c. ult. de feriis num. 23. Iudicis, non Actoris locum perpendi oportere: nam vbi agitur de ordinatione iudicij, attenditur consuetudo quæ viget in loco, vbi illud fit, non litigantium: alioqui facile posset contingere, vt actor & reus duplicatis feriis vterentur, & suæ regionis & iudicis, quod videtur incommodum.

Decimo octavo quaeritur, An Litigantes possint renunciare feriis? Communis est opinio Canonici iuris interpretum, vt dicit Abbas in c. Conquistus de feriis num. 9. eos non posse renunciare feriis solemnibus, quæ sunt in honorem Dei & Sanctorum institutæ: nec item ijs feriis extraordinariis, quæ sunt in honorem Principum institutæ. Possunt tamen renunciare feriis causa vindictarum, & messium indictis. Quod enim iuris publici est, a solo Principe remitti potest: at quæque potest iure, & re sua cedere, vtrumque colligitur aperte ex cap. vltim. de feriis, & Glossa eo loco, cuius sententia est, vt dixi, communi consensu recepta.

Decimo nono quaeritur, An cum Romanus Pontifex concedit priuilegium alicui, vt extra tempora à iure statuta, possit tribus diebus festis ad tres sacros ordines promoueri, nomine diei festi intelligatur dies, quem Clerus duplici officio celebrat, sed populus pro feriatâ die non habet? Respondeo, intelligi diem festum, quem vt feriatum Clerus, & populus habent. Auctorem huius non habeo, sed mihi videretur ratio hanc sententiam probare: quia vulgo dies festus is dicitur, quem pro feriatâ Clerus & populus habent: at Pontifex accipit diem festum in prædicto priuilegio, vt passim & communiter apud homines accipi solet. Loquitur enim, vt ceteri loqui consueuerunt.

CAP. XXVIII.

Quadam alia questionibus de eadem re diluuntur.

AN opera, quæ in die festo iure sunt, reddantur illicita eo ipso, quod sunt quaestus & mercedis, siue stipendij causa. Dux sunt opiniones: Prima affirmat, & est Richardi in 3. d. st. 37. ar. 2. q. 4. in verbo feriatâ n. 79. & 26. 27. 29. 30. 31. Rosuer feriatâ n. 7. 9. 10. 11. Sil. ver. Dom. q. 5. Suppl. Dom. Asten. lib. 1. n. 22. ar. 4. & n. 23. ar. 3. q. 5. Tabi. feriatâ n. 39. & 40. qui eo vnicò argumento permouentur, quod feruorum sit lucri, vel mercedis gratia aliquid efficere. A iunt igitur opus seruile esse triplex: vnum, ratione tantum materiæ: vt si quis terram arat, agros colat, portet onera; metat segetes; pietatis tantum studio & causa, videlicet, vt Ecclesiæ inferuat, vel al. cuius inopiam subleuet: ipsum enim opus quod fiet, est seruile, sius vero propositus talis non est. Aliud vero est opus seruile ratione formæ tantummodo: vt si quis, inquit, in literarum studia incumbat, alios doceat, consilium dat, scribat, pingat, iter, vt faciat mercede eonductus, quia ad hæc faciendâ suas operas locauit: hæc enim opera natura sua seruilia non sunt talia tamen redduntur ob finem, quia facta ob mercedem & quaestum. Aliud est opus, & ratione materiæ & formæ seruile, quia opus ipsum per se est seruile, & fit quæ-

stus & mercedis gratia; vt si agros colas, terram effodias, vites amputes mercede eonductus.

Secunda opinio tradit, nullum opus, quod sua natura & conditione liberale est, in seruile transire, eo solum quod quaestus mercedisve gratia fiat. Ita Caiet. 2. 2. q. 122. ar. 4. & in Summa verb. Festorum violatio. Sotus lib. 2. de iust. q. 4. ar. 4. Nauar. in Man. capitul. 13. numero 5. 11. 12. & 14. Ar. milla verb. Festum, num. 22. quorum opinio est longe probabilior & verior. Atque enim opus seruilia esse numerate, cantare, instrumenta musica pulsare, consilium dare, Theologiam, aut Leges, aut iura docere, pila ludere, quouisque mercede fierent actiones eiusmodi.

Secundo quaeritur, An opera, quæ corporis ministerio sunt, sint simpliciter seruilia. S. Thom. 2. 2. q. 122. ar. 4. ad 3. insinuat, eiusmodi opera esse seruilia, nisi ad spiritalem Dei cultum pertineant: sed plane non tradit, nec explicat ea enim vniuersum esse seruilia. Alia enim sunt quæ ad mechanicas artes spectant, & hæc sunt natura seruilia: alia ad liberales artes, quales sunt lineas ducere, figuras describere, canere sibus, pulsare tympana, literas scribere & quæ sunt generis eiusdem, & hæc non sunt simpliciter seruilia. Alia sunt, vt docent Caiet. 2. 2. q. 122. ar. 4. Sot. lib. 2. q. 4. ar. 4. Nauar. in Man. cap. 3. nu. 31. communia liberis, & seruicis, qualia sunt scribere, pingere, iter facere, piscari, venari, & hæc iuxta prædictos Auctores, non sunt in die festo interdicta, nisi quado sunt ex officio seruili & mercenario, aut saltem consuetudine permittuntur. De his supra tractaui.

Tertio quaeritur, An opera, quæ ad animum pertinent, sint liberalia, & non seruilia? Respondeo ex Caietano & Soto locis supra citatis præcise quatenus ad animum spectant, non esse seruilia: quare hoc ipsum, quod est artes mechanicas docere, seruile opus non est, quatenus animo fit, non corpore, speculatione, non actione & opere. Sed quia huiusmodi doctrina non discitur, nisi exercitatione & vltimum mechanicarum artium opus est seruile; in ideo docendis artibus mechanicis opus seruile admitteretur. Opera itaque animi, vt ad animum pertinent, potius libera lia, quam seruilia censentur.

Quarto quaeritur, An opera quæ olim veteri lege erant in diebus festis prohibita, nunc quoque in diebus festis, quos colit, & obseruat Ecclesia, prohibeantur? Respondeo minime Sic docet S. Thom. 2. 2. q. 122. ar. 4. ad 4. cuius sententia est totamuni consensu recepta. Nam in Sabbato erat verum cibos coquere, ligna colligere, iter facere, emere & vendere etiam necessaria ad quotidianum usum, quæ diebus festis nunc ab Ecclesia permittuntur.

Quinto quaeritur, Quibus de causis opera alioqui seruilia in die festo sint iure citra peccatum lethale permittenda? Respondeo, multis de causis, ac primum quidem, quando opus quod fit, est paruum & exiguum hinc est, vt iure tonfor barbam vnus radat, aut tondeat, plurium vero hominum non item. Siceriam furor, vel sartor diem festum grauius polluere minime videtur, si vnum par calceorum aut vestitum vendiderit: secus si sapius in die festo id fecerit. Quæres, an qui absque iusta & legitima causa per vnum, vel duos, vel tres quadrantes horæ laborat in die festo, lethaliter delinquit? Respondeo ad hoc minime: nam sicut operis exiguitas lethale peccatum excusat, sic etiam temporis breuitas. Si quis enim per vnus horæ quadrantem aliquid operis efficiat, in lethale peccatum non incurrit; quauis leue & veniale delictum admittat. Caiet. 2. 2. q. 122. ar. 4. & in Summa verb. Festorum violatio Angel. feriatâ, num. 8. & 10. Sil. Dominica q. 4. & 5. Nauar. in Man. c. 13. n. 5. 8. & 9. Si autem notabilem diem partem in opere seruili colat, lethali crimine obstringit, ac polluit. Quod si quæras, quora pars seu quantitas diei sit notabilis? Respondent quidam, talem esse vnus integræ horæ spatium. Alij vero in vniuersum aiunt, notabile partem totius alicuius esse tertiam: quare nisi quis ad tertiam diem partem labore, lethaliter minime delinquit. Improbabilis sane hæc